

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 fior., pe siése luni 2 fior. 25 cr., pe trei luni 1 fior. 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei), si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti, si la tóte librariete.

Din Diet'a ardeléna.

Cuventulu dlui regalistu **G. Baritiu** in
siedinti'a a XXXV din 25. Septembre 1863.

Inalta casa! Desi recunosc ca acestu
§-u alu 18-lea, luatu dupa strins'a logica, nu ar'
avé locu sub titlu'a ce o pórtá articulu de
lege intregu, am totusi mai multe alte temeieri,
care me indupleca, me silescu, cá se-lu pri-
mescu in totu cuprinsulu lui, si totu d'odata
cu unu micu adausu din partea amendamentu-
lui prèstantiei sale a dlui Metropolitu. —

Pentru cá se potu mai cu bunu resultatu
desvoltá temeierile mele me vedu silitu a me
reintórcé la legislatiunea vechia privitóre la
scóla, si acést'a cu atatu mai vertosu, cu catu
me sentiu indetoratu a respunde la acelu d-nu
deputatu din centru, care este pentru tóta ster-
geréa acestui §-u.

In legislatiunea vechia cu privire lu scoli
nu afli alta lege, de catu art. 55 din 1791 si
in acelu pasagiulu urmatoru: —

„liberumque sit singularum quatuor religionum
eclesiis earumque patronis ubicumque, in li-
beris scilicet regiis civitatibus, urbibus et
oppidis, villis item et possessionalibus, ac aliis
quibuscumque locis, sacras sedes, turres atque
scholas absque ullo impedimento exstrui, fa-
cere, prout vigore praesentis articuli singula-
rum religionum status assecurantur, quod in
moderno per singulas quatuor religiones actu

possessorum, ac in futurum etiam quovis tem-
pore libere extruendorum templorum, turrium,
campanarum, caemeteriorum, collegiorum et
gymnasiorum usu numquam turbabuntur.“

Intemeiati unii mai vertosu pe cuprinsulu
acestui articulu de lege, care a trecutú din
manele dietei ardelene in manile suveranului
nostru cu privire la autonomi'a asigurata re-
spectiveloru confesiuni in aceste dóue legi, afla
ca §-lu acést'a alu 18-lea nunumai ca este de-
prisosu ei in catu-va si periculosu pentru au-
tonomi'a respectiveloru confesiuni, pentru-ca
déca am intielesu bine pe domnulu deputatu
din centru, apoi acestu §-u ar' inveli in sine
indirecte unu feliu de amestecu alu puterei le-
gislative transilvanene in trebile autonóme ale
deosebiteloru confesiuni. Eu inse acésta aser-
tiune o negu.

Eu nici art. 55 din 1791, nici art. I de
lege din 1863 nu-i intielegu asiá precumu se
pare ca-i intielge domnulu deputatu baronu
Bedeus.

Cu aceea ca respectivii articuli de lege
asigura bisericiloru autonomi'a loru inca nu
s'a dísu nici de cumu, ca prin aceea acei ar-
ticuli oprescu séu pe statu séu pe particu-
lari séu pe alte societati de merini d'a inte-
meiá scoli ori-si de ce categoria, — me in-
doescu totu d'odata deca se afla in tóta legis-
latiunea Ardealului undeva vr'unu articulu de
lege, care se opréscá pe statu séu pe particu-

larii neclerici; adeca pe mireni, d' a intemeiá scóle si d' a dispune asupra loru dupa cumu voru aflá cu cale; nu afli nici unu articulu de lege, care se dica, ca este statulu séu particularulu in dreptu dé a - si sacrificá averea sa pentru o scóla, inse ca este totu d'odata indetoratu, cá ori-cé scóla s' o supuna sub nemidilocit'a epitropia si s' o dee in absolut'a proprietate vre unei confesiuni si respective bisericici. —

Me uitu dup' aceea in tóta Europ'a civilizata, si mai cu sama in tierile intr' adevetu constitutionale, si vedu acolo ca pe lunga asigurarea autonomiei bisericiloru cu privire la scólele loru, statulu si particularii inca suntu asigurati de plinu in dreptulu loru d'a intemeiá scóle.

Acest'a este unu adevetu, pe care-lu afli in viéti'a popóreloru pretotindinea lucrandu si respandindu bine-cuventarile sale peste tóte tierile Europei; ér' acestu adevetu dorescu se prinda radecini si in Ardealu, pentru-ca dela intemeierea lui asteptu celu mai bunu resultatu pentru patri'a acést'a si pentru popórele ei.

Indata cumu voiu porní din acestu adevetu, trebue cu atatu mai vertosu se me alipescu de §. 18, atatu pentru-ca am inaintea ochiloru nunumai statulu, ci si pe toti particularii, catu si pentru-ca vedu o necesitate d' a-se intemeiá si institute d' acele in patria, care pelunga cea mai mare bunavointia a cuiva d' a-le dá in proprietatea si sub dispusetiunea unei séu altei biserici ar' fi peste putinti'a.

- Domniloru! pana la anulu 1848 au fostu — me rogu se-mi iertati spresiunea — unulu din blastemele, care au amaritu patri'a nóstra inca si acél'a, ca instructiunea tinerimei nóstre a fostu fórté unilateralá, asiá in catu nice ca a sciutu cineva, ca póte se mai invetie altu-ceva, decatú asiá numitele umanióre. Noi ardeleonii pana la 1848 mai nu sciamu nimicu de asiá numitele scóle reale, nu sciamu nimicu

de scóle comerciale, nu sciamu nimicu de scóle agronomice, care totusi aru avé o inriurintia pe atatu de mare asupra poporului tieriloru nóstre, pe catu omulu trebue se admire folosulu loru ori-candu intra intr' alta tíera straina inzeestrata cu d' acelea.

Mai este inca unu felu de scóle, care pana la 1848 se aflá cá o umbra in cateva locuri, adeca asiá numitele scóle militare ale regimenteloru de frontiera. Nici nu sciu, deca institute strinsu filantropice amu avutu undeva, care se merite intr' adevetu numele acest'a, precumu este institutul de surdo-muti, de orbi etc.

Tóte acestea, dloru, noi nu le-amu avutu, nici ca amu sciutu de ele.

Acuma-mi iau indrasnéla a intrebá: deca statulu — eu sub statu intielegu aici potestatea legislativa impreunata, cum si potestatea esecutiva — deca aceste potestati convinse de necesitatea d' a intemiá institute d' acele de care vorbimu, s'aru apucá de lucru si aru intemeiá astu-felu de institute, séu ele séu ca aru recunósce acél'a-si dreptu si la particulari, despre care nici ca me indoescu, si deca de alta parte noi amu reconósce cá neconditionatu, cá principiu absolutu, ca ori-cé scóla a patriei nóstre trebue se se supuna la epitropi'a bisericésca, apoi me rogu! se vedemu cu cine amu avé d'a face? Odata cu 6 confesiuni! fia-care din acestea ar' pretinde cá acést'a, cutare séu ceea-lalta scóla se fia de confesiunea ei. Inse d' alta parte jace in natur'a astoru-felu de institute, ca se nu aiba d'a face cu ocarmuiera besericésca, ci se aiba d'a face numai cu ocarmuirea aceloru.

Ceea ce vreu se tragu eu d' aici este, ca deca noi din temere cá nu cumva statulu se ne impuna in scólele nóstre curatu romane vr'o alta limba decatú cea romana, amu delaturá acestu §-u, togmai atunci amu lasá statulu vo'ra de plina cá togma si in scólele care

s'aru intemeiá, de catra particulari se impuna ori-ce limba ar' voi elu, pentru-ca ne avendu noi alta lege constitutionala positiva asecurátore de limb'a natiunala in scóle, regimului nu i-ar' stá nimicu in contra (—) in data ce vre unu institutu de invetiamentu nu ar' fi confesionalu.

Dar' póte fi ca ni se va opune proiectulu de invetiamentu din 1849, intru care aflámu togmai dispusetiunea cuprinsa in §. 18-lea alu proiectului ce stá la ordinea dílei, ca adeca acel'a are dreptulu d' a defige limb'a de invetiamentu a scólei, care are d'a ingrigí pentru sustienerea aceleia.

Aici inse eu vreu a intrebá deca totusi ne mai place se fimu asigurati prin o lege adusa pe cale absolutistica séu cu multu mai bine prin o lege adusa pe calea legislativa constitutionalá?

Eu, nu incapa nici o indoiéla, ca din intrebarea acést'a mi-alegu alternativ'a adóu'a, adeca mai bine voi vrè se am o lege positiva primita de noi insine, de catu se fi silitu a me provocá pe tóta diu'a la decrete, regulatemente provisorie, ordinatiuni etc.

Credíndu dara eu, ca in patri'a nóstra in-s'asi potestatea legislativa va ingrigí si va trebui se ingrigéscá, cá se-se intemeieze scóle pentru cele mai felurite ramuri de vocatiuni ale omului, si care scóle nu voru avé d'a face cu respectivele confesiuni nimica mai multu, de catu ca fiesce care biserica se ingrigéscá de institutiunea religiósá si morala a tinerimei, ce va fi frecuentandu asemenea scóle.

Credíndu, dícu, acést'a pentru asemenea casuri inea odata me dechiaru pentru cuprinsulu acestui §-u: primescu clasile de locuitori, pentru care mai vertosu suntu acelea intemeiate, séu in alte casuri mai cu sema ocarmuirea aceea ce vine dela regimu, dela statu, candu adeca scólele s'au fundatu si se sustienu din visteri'a, din veniturile tieriei.

Deci deca stau acestea, atunci eu semtiu de neaparata necesitate, cá legislatiunea se ingrigéscá pentru-cá in asemenea casuri respectivii locuitori, respectivii particulari si chiar' regimulu se scie curatu, ca cine are dreptulu d' a impune limb'a esplicativa in cutare institutu de invetiamentu?

Sciu bine ca aici o se mi se opuna ca togmai aici jace pericolulu cu privire la natiunea nóstra, care in tempurile trecute in adeveru a patít'o, pentru-ca déca me voiu intórce numai la unu decretu — se retacu ca pentru noi in privinti'a scóleloru nu a ingrigitu legislatiunea nici odata — la decretulu din 1816 pana in 20, afu intr'insulu nisce dispusetiuni, care firesce astadi ni s'ar' paré fórte naive si copilaresci. Acelea se cuprindu sub nrulu guv. 361 din 22. Noembre 1821: Es wird bemerkt etc. . . . dabej auch kraft der bezüglich auf die Cultur der Walachen am 10. Mai 1816 erflossenen allerhöchsten königlichen Rescriptes die Vorsehung getroffen worden ist, dass die Walachen ihre Kinder zur Schule anderer Religionsverwandten befördern, und wo eine walachische Schule zu errichten wäre, der Allodialfond nur in dem Falle daran beitragen solle, wenn die Schulen der Evangelischen auch aus diesem Fonde unterhalten werden.

Mai sciu inea si alte decrete mai tardiu dintre anii 1820 — 30, care éra si au dispusu, cá totusi se-se deschida ici cólea si pentru romani cate-o scóla; dupa cumu scimu inse acéstea din urma n'au avutu d'a face cu limb'a nimica. La intemplanile séu mai bine desbaterile dieteloru din anii 1837 si 1842 pe catu s'au ocupatu acelea cu cestiunea limbeloru nu vreu se me mai provocu, pentru-ca le presupunu de cunoscutu. Vreu se retacu si art. I de lege din anulu 1847, pentru-ca crediu ca elu se afla innainte toturoru, inse aceea lege ne-au retacutu éra si cu totul, inse aceea unica

corectura a d-lui Baronu Bedeus, mica, inse in ochii miei destulu de insemnatóre, adeca: welchen die Sorge für die Erhaltung etc. obliegt: care au d'a ingrigí pentru sustinerea etc.

Asi primí bucurosu si amendamentulu Escel. sale dlui Metrop. ci de o camdata nu me potu declará de catu numai pentru partea a dóu'a, pentru-ca in partea antaia nu potu se pricepu ca ce intielege prèstantí'a sa prin terminulu „pariteticu.“

Deca prèstantí'a sa sub cuventulu „pariteticu“ intielege unu institutu comunu platitu din saculetiulu tieiei (aus den Landessäckel) atunci pricepu, inse in pracsá nu vedu alta folosire de o natura paritetica a unui asemenea institutu, fora, ca profesorimea s'ar' elege dupa calitate din deosebitele natiunalitati séu confesiuni, prin urmare ca ar' fi acolo si profesori de unguri, de romani, si de sasi.

Deca inse terminulu „pariteticu“ s'ar' reduce la natiunalitate si confesiuni, cá unele ce ar' avé se dispuna in comunu despre unu astu-felu de institutu publicu, platitu din vistèri'a statului, atunci in ideí'a mea pricepu in acestu terminu „pariteticu“, ca tóte scólele aru trebú se concrèda bisericeii administrarea loru. Ér' almentrea m'asi teme de o necurmata frecare, neinvoice, mai pe urma si ura cu privire la institutetele acelea.

Cuventulu dlui deputatu I. Rannicher in siedinti'a a XXXV. din 25. Septembre 1863.

Este usioru de priceputu, pentru-ce inalt'a casa este atatu de atenta la §-lu 18, pentru-ca chiar' scólele si limb'a care are se domine in scóle, este aceea ce dá medu'a interna si viéti'a unei legi de limba.

Deca scól'a ar' fi se se intiebuintieze, fia chiar' numai pe unu tempu, spre alte scopuri: póte spre interese private de partide in o direptiune séu alt'a, atunci o lege numai pucinu va ajutá, cuprinda ea ori si

catu de chiare determinatiuni pentru egal'a indreptatire a limbiloru.

Deci ori catu de palpabilu este interesulu inaltei case in privinti'a acestui paragrafu, totusi d'alta parte trebue se te surprinda candu vedi, cumu parerile ce in originea loru suntú totu aceleasi, divergèza in puntele finale. O parere vrè se cada §. 18 din proiectulu regimului din acelu temeiu, ca elu cuprinde prè multu, pre candu ceea-lalta vrè se-lu stérgea pentru-ca elu dá si díce prè pucinu.

Eu voiu incercá a chiarificá pe scurtu starea lucrului.

Regimulu actualu a sciutu bine, ca staturile Ardealului in diet'a din anulu 1842 in articululu proieptatu despre limb'a ungara in §. 8, au primitu o determinatiune de cuprinsulu urmatoru:

Exceptis Scholis Saxonum in gremio ejusdem Nationis existentibus, quibusvis Institutis educandae Juventutis destinatis, militaribus quoque hac intellectis, omnes scientiae indiscriminatum hungarica docebuntur lingua. Dispositio tamen isthaec respectu scholarum graeci Ritus Unitorum et Disunitorum post decem tantum annos obligandi vim obtinebit. Ad scopum hunc promovendum de eo, ut in schola graeci Ritus Unitorum Balasfalvensi prout et in ceteris scholis, quarum proventus supportandae huic expensae pares sunt, Professor linguae hungaricae constituatur, nec de eo, ut non uniti etiam cleri adolescentes lingua quoque hungarica instruantur Sacristissima sua Majestas eoque etiam clementer providere dignabitur, donec super hoc ut et super imbuenda lingua hungarica plebe valachica occasione coordinationis scholarum inferiorum via legislationis uberius prospectum fuerit.

In traducere romana va se díca:

„Afora de scólele sustatóre in gremiulu natiunei sasesci, in tóte institutetele destinate pentru educatiunea tinerimei, intielegundu-se aici si cele militare, tóte sciintiele fora deosebire se voru propune in limb'a ungurésca. Totusi acésta dispusetiune cu privire la scólele ritului unitiloru si a neunitiloru, numai dupa diece ani va capatá potere de lege. Pentru inaintarea acestui scopu, Maiestatea sa sacratisima se va indurá a se ingrigí si pan' atunci, — pana candu despre acést'a si despre invetiarea limbei ungueresci in poporulu romanu cu ocasiunea organizarii scóleloru inferiori voru urmá dispusetiuni mai detaiate pe calea legislatiunei, — cá in scól'a gr.-unita dela Blasiu, cum si in alte institutete de invetiamentu, acaroru venituri potu suportá aceste spese,

se se puna cate unu profesoru de limb'a unгурésca si a semenea si tinerimea clerului gr.-neunitu se se instrueze in limb'a unгурésca."

Totu asiá de bine a sciutu regimulu si aceea „ca Coron'a prin rescriptulú din 1. Augustu 1842, a respunsu staturiloru in urmatorulu chipu: »quoad eam vero desiderii vestri partem, qua linguam hungaricam pro vehiculari in tradendis scientiis ideomate stabiliri cupivistis, cum eatenus nonni si habita omnium subversantium circumstantiarum debita consideratione reve uberius deliberata decerni tuto possit, super hoc merito a uditis prae vie audiendis congrua nos disposituros esse."

Vá se dica: »cè se tiene d'aceea parte a dorirei vóstre, dupa care limb'a unгурésca se se statorésca de limba instructiva la propunerea sciintieloru, de óra-ce despre acést'a numai dupa cumpanirea toturoru impregiariloru predomnitóre si dup'o consideratiune strinsa a lucrului se póte dá o judecata sigura, astu-felu despre acést'a vomu dispune noi insusi cele de lipsa, dupa ce mai antaiu vomu ascultá cele ce se tienu d' aici."

Mai in colo regimulu n'au scapatu din vedere nici acele ordinatiuni, la care a aludatu unu antevorbitoru (Br. Bedeus) indigitandu pe ministeriulu Thunu, — acarorú scopu a fostu, cá anume in gimnasii limbei germane se-i dee o mai mare influintia, de cum potea ea pretinde cu dreptulu (?!R.) fora d'a desteptá neincredere si ingrigire de tendintiele germanisatóre. Tóte acestea le aflase regimulu cá fapte complinite; dar' totu odata acelea i servira cá o admonitiune si cá unu calauzu alu esperintiei pentru venitoru in aceea direptiune, ce ar' fi facutu elu insusi atuncea.

Si ce a facutu elu acum?

Elu a cugetatu d' unu lucru necesaru, cá in legea ce esprima egal'a indreptátire a limbiloru se faca si-o dispusetiune relativa la limb'a instructiva in scóle. In acést'a avú elu de manufactorú dóue puncte-de-vedere. Unulu, cá scólele confesiunale se stee sub ingrigirea si conducerea deregatoriiloru bisericesci; acestu punctu a servitu intru ataá de norma regimulu, in catu elu si in acestu proiectu de lege ce ne stá inainte a tinsu a sustiené autonomi'a bisericeii in privinti'a acestoru scóle, pentru-ca unu regimu care a emisú din indemnulu propriu patent'a protestantiloru, de siguru elu e departe de cugetulu d'a atacá in vr'unu modu autonomi'a legala a bisericeii.

Alu doilea punctu-de-vedere inca l'a avutu inainte, ca adeca in statu si in tíera nu se afla scóle si institute de invetiamentu numai confesiunale, ci si altele;

in catu s' atinge de Ardealu se voru aflá adeca celu pucinu in viitoru scóle, cari le redica particulari, comune, tíer'a séu statulu. In acést'a tíera, pre cumu au observatu alti vorbitori, lipsescu scóle reale, industriale, de agricultura si silvicultura. Regimulu dara va trebui se aiba interesu, a íaintá si nu a impededá redicarea astoru-felu de scóle; si regimulu cugetá ca va poté face acést'a, deca si in privinti'a scóleloru si-a instituteloru de invetiamentu va pronuncia acelu principiu alu libertatii, care se intinde cá unu firu rosu prin intregu proiectulu seu. Regimulu dá dreptulu aceluia, care are d'a ingrigi si d'a sustiené scól'a, cá totu elu se defiga limb'a instructiva in aceea, si acést'a fora indoiéla trebue se para unu lucru cu totul naturalu, dreptu si ecuitabilu. Deca sustienerea si ingrigirea scólei incumbe bisericeii si deregatorieii sale, atunci se intielege de sine, ca bisericea asercéza acestu dreptu in poterea autonomiei sale; ér' deca incumbe unei alte persóne séu unei alte corporatiuni, care nu stá nici in o referinti'a cu beserec'a, atunci togmai asiá e de ecuitabilu si de justu, cá bisericea dreptulu ce-lu pretinde pentru sine, se-lu concéda si altor'a facia cu acele institute la cari ea (bisericea) nu contribue nimicu, si cu cari ea nu stá in nici o legatura.

Dar' in determinatiunea, cu care regimulu esprima principiu libertatiei si chiar' in acést'a spresiune recunósce si autonomi'a bisericeii, voru a dierí unii óre care ingrigire, cá si cumu cineva ar' luá vr'o data ansa, celu pucinu in viitoru, d'a atacá autonomi'a bisericeii. In contr'a acesteia mi-permitu a face atentu, ca nu numai regimulu singuru este factorulu legislatoru. Legislatiunea stá din doi factóri, si regimulu togma de ar' avé acestu scopu, care de altumintrea e departe de elu, singuru nu ar' fi in stare se-lu si efectuésca fora invoirea si conlucrarea unui altu factoru.

Mai incolo si aceea trebue se para batatoru la ochi, ca unii voru a vedé o ingrigire séu neodihnire in aceea, ca o lege dietala recunósce libertatea bisericeii, dupa-ce totu d'o data se provóca la articolulu 55 de lege din a. 1791, in care togma asia poteau se v da o astu-felu de ingrigire si staturile d' atunci, dar' ele togma din contra din propri'a initiativa asternura regimulu acést'a lege spre intarire, si regimulu, cá se-i ordinésca, o intari fora d'a-se socotí multu.

Ce se tiene in urma de singuraticele amendamente séu observatiuni la paragrafulu ce ne stá inainte: mai d'a prope s'a facutu amendamentulu, cá la gimnasiile de statu se se propuna tustrele limbile tíerei cá obiepte

obligate, ér' cele lalte institute de invetiamentu mai nalte se fia paritetice.

Acum, domniloru, statulu crede ca acel'asi dreptu care elu lu-dá corporatiuniloru singuratece, comuneloru politice si besericiloru, póte se-lu pretinda si pentru sine in tóte acele impregiurari, unde scól'a séu institutululu nu se redica si nu se sustiene din midilócele tierei, despre care are d'a dispune diet'a impreuna cu coron'a, ei unde astu-felu de institute se radica si se sustienu din midilócele universale ale statului, peste care diet'a n'are nici o influintia d'a dispune.

De almintrea regimulu, de cate ori va redicá vr'unu institutu din midilócele statului, firesce pentru binele tierei, totu d'aun'a se va intogmí catu se póte mai tare dupa lipsele tierei; numai atunci apoi si elu din parte-si trebue se-si reserve dreptulu d'a-si poté pastrá liberu si reimpedecatu cu midilócele sale acelu interesu, care elu, regimulu, voesce se si-lu pastreze din punctu-de-vedere mai inaltu de statu.

Si in presinte sustau in tíera institute mai inalte dotate din visteri'a statului, cari au intr'atata caracterulu de institute paritetice, in catu ele nu stau sub conducerea confesiunala a deregatoriiloru besericesci. A relegá aceste institute la midilócele fondului provincialu, intr' adeveru regimulu nu i-ar' paré reu, si atunci inalt'a dieta ar' veni in pusetiunea d'a face dispusetiuni mai d'a própe nunumai in privinti'a limbei instructive a acestoru institute, pentru-ca acést'a n'ar' fi totulu, ci si in'privinti'a intogmirei interne, directiunei etc.; si astu-felu credu si eu — de óre-ce noi inca nu avem astu-felu de scóle cá institute provinciale in intielesulu propriu alu cuventului — ca numai atuncea va veni tempulu cá se emanamu o lege despre acést'a, si in acestu lege se facemu si dispusetiuni, candu diet'a se va ocupá cu fundarea si dotarea astoru-felu de institute.

In urma regimulu, candu a luat in proiectulu de lege acésta determinatiune ce e la desbatere, a crediutu, ca fia-carui indreptatitu i va asigurá scutul libertatiei. Noi vorbimu atatu de multu despre autonomia. Intr' adeveru ea si este unu bunu framosu si mamnificu; numai se nu créda omulu, — si eu asi poté servi cu esemple din viéti'a mea cá amploiatu — ca dóra beseric'a séu deregatoriile besericesci, pentru aceea ca ele suntu autonóme, se misca strinsu totu deun'a intre marginile autonomiei, si ca la deregatoriile bisericesci e eschisu din capulu locului ori-ce abusu, ca si cumu numai statulu, regimulu si organele lui ar' poté comite abusuri si ar' poté dá ansa la ingrigiri.

Abusulu, violarea se póte face si d'o parte si d'alta totu asiá de usioru! esperinti'a ne aratata in ambe directiunile.

ÉR' scopulu si tendinti'a regimulu merge intr' acolo, cá prin o lege chiara, care nu ataca nici intr'unu modu autonomi'a besericea si a comuneloru, se asigure in acésta privintia libertatea de abusurile si violarile corporatiuniloru autonóme, cum si de abusurile si usurpationile organeloru regimulu. Chiar' din acestu temeiu credu eu ca trebuiu se recomendu inaltei case cu tóta caldur'a proiectulu regimulu in interesulu principiului libertatii si alu apararii dreptului, dar' cu aceea adaugere, ca la intemprare candu desmentonat'a determinatiune a §-lui 18 din proiectulu regimulu ar' cadé, regimulu togma nu pune unu pondu deosebitu pe acést'a, dar' va trebui totusi se-i para reu deca va cadé, sciindu ca a cugetatu mai bine, de cumu póte l'amu intielesu noi.

Academia de drepturi.

Modalitatea d'a-se poté redicá este acésta:

I. Pentru auditórie, credemu, ca Blasiulu le va dá, cumu si cancelari'a directiunei si bibliotecei academice.

II. Profesori prin concursu vomu aflá pe lunga salariulu care e prescisu si pentru academi'a maghiara din Clusiu. *)

III. Obieptele propenende se potu compune ori traduce si tipari prin staruinti'a profesoriloru respectivi si ajutoriulu fondului ce se va creá.

IV. Pentru 6 profesori ordinari, dintre cari unulu va fi si directoru, dimpreuna cu remuneratiuni si pausialele se ceru la 7000 fi. pe anu.

*) Profesorii ordinari publici dela academi'a din Clusiu, ce se va deschide cu 1. Noembre a. c., voru avé unu salariu anuale de 1050 fi. v. a. cu dreptulu de inaintare la 1260 fi. v. a. si 1470 fi. v. a. dupa fiesce care 10 ani de servitiu, cá profesorulu ordinariu publicu; si unu pausialu din didactru acuma provisoricu determinatu in sum'a anuale de 105 fi. v. a.

Este de insemnatu, cumu ca directorulu academiei juridice, afora de salariu cá profesorulu ordinariu, vá capetá inca cá directorulu o remuneratiune in suma anuale de 315 fi. v. a. si pausialu pentru cancelaria pe anu 105 fi. v. a. salariu stabiliu a unui profesorulu extraordinariu va fi 630 — 945 fi. v. a. si unu pausialu de o camdata de 50 fi. v. a. pe anu; pentru propunerea obiecteloru de invetiamentu, carii voru fi definitivu incredintiate unui profesorulu afora de obiectele sale nominale, se voru asigná remuneratiuni anuale de 210 — 420 fi. v. a.

NB. Condițiunea de a poté primi licenția la redicarea unui institutu de cultura cá acesta cere asecurarea celu pucinu pe 10 ani de unu venitu analogu cu acela alu altoru institute de asemenea categoria, si afluanduse acésta garantia, nu se pôte pune pedeca.

V. Acestu venitu cerutu pe anu pentru infintia-rea unei academii de drepturi se pôte garanta, déca se voru afla d. e. ori 7 mecenati, cari se se oblege pe 10 ani, ca voru da pe fia-care anu cate 1 mia fi. m. a. pentru sustienerea academiei; séu neafluanduse mecenati atatu de liberali si potinti, 14 insi cu cate 500 fi. séu mai multi diferiti, cari cu totii se intrame acésta suma.

Si óre se nu se afe in sinulu Romanimei una miia de nationalisti cu fapt'a, ér' nu numai cu gur'a, cari se se oblege a contribuí celu pucinu cate 10 fi. m. a. pe anu in restimpu de 10 ani? Celcru ce ar' respunde cu: nu, leasi pune inainte spre infrontare o suma de veduve serace, inse inspirate de simtiulu fericierei si stimei nationale, care ii voru rusina.

Apoi care comuna romana vá fi atatu de indolenta si ticalósa, catu se nu primésca asuprasi oblegaminte de vr'o cateva sute, ori dieci de fiorini bani, ori obligatiuni de imprumutulu nationalu in aceeasi valóre nominala?

Éta fratiloru, ca trebue numai se voimu seriosu, si onórea si garant'ia sustarei si prosperarii natiunei o avemu salvata, celu pucinu avendu deocamdata unu institutu in Austri'a bine prevediutu, in care se se póta conservá paladiulu nationalitatii si alu desvoltarii culturai ei, pentruca:

a) din vreo 2600 de comune d. e. in Ardealu, se fia numai una miia romanesci si se se oblege o comuna pe restimpu de 10 ani numai pentru 10 fi. pe anu, o piscatura de purece, si totusi se garantéza cate 10,000 fi. pe anu, incatu, numai inceputu se se faca, ca in 10 ani se pôte formá si unu altu capitalu; care se asecure sustarea academiei pe secli inainte. Dar' apoi tóte comunele romane?

Apoi b) care romanu mai insufletitu ori din ce anghiu si margini nu se va impartasi la opulu acestu de viétia alu natiunei sale cu cate o obligatiune de 100, ori 10 fi. pe anu? Pentru-ca, cine nu va vré se 'si vecinicésca numele si famili'a in prim'a carte nationala, in primul protocolu alu vietii nationale politice; cá se se scie si stranepoti de stranepoti, ca ei inca au traitu pe lume, si au contribuitu atunci, candu romanii prin credinti'a s'a si iubirea de dreptate a Marelui seu

Imperatu si Principe si-au eluptatu viétia politica nationala in Austri'a? Si ceea ce va incurge si de aici pe 10 ani, ori odata pentru totu deauna ne pôte securu scóte din lipsele cele strigátorie pentru inaintarea in cultura.

c) Benericelc inca nu voru remané indereptu dela impartasirea acésta plina de devotiune filantropica pentru binele poporului seu, ca-ce si loru le-ar' sucesce sprijinu din acestu institutu.

d) Cate veduve ba si cersitorii isi voru oferi denariulu seu multu pucinu pentru scopulu acestu santu, cá se nu le piéra numele cu sunetu, ci se fia si ei binecuventati de viitorime, caroru le asecuramu acésta ereditate, cá se fia mai fericiiti de catu noi?

e) Apoi suntemu datori si salvarii onórei nationale, cá se dovedimu lumci, pentru ce ne totu radimamu in majoritatea numerica a poporimei. Si cumu vomu poté dovedí acésta? Mintea misca mas'a; se convingemu preoti si intielegintia totu sufletulu din giuru, ca suntemu datori lui d-dieu cu o jertfa de multiamire dela totu sufletulu romanu, pentru-ca ne a ajutat a esi prin lege la egal'a indreptatire; angerulu aperatoriu alu drepturiloru si alu vietii nóstre e scóla de drepturi si pentru infintia-rea ei se se inscrie cu filerulu seu fia-care sufletu in „Cartea mantuirii romaniloru din robia intunerecului,” care se va pastrá cá una santiania in acelu institutu, si numai dela unu singuru milionu de suflete, numai cate 3—4 cr. de sufletu, potu intra 40—50 mii fi. pe sém'a institutiunei si culturai poporului romanu, ca multi se voru rusiná a contribuí cu cruciarii numai; dar' apoi dela alte milióne? Éta, ca cu o singura fapta filantropica nationala ne salvamu si onórea si viétia.

VI. Multu pretiuitii deputati dietali romani sunt rogati a asterne in numele natiunei o petitiune la Maiestate, cá pana la alta dispositiune preanalta se se indure a resolvá pe primii 5 ani celu pucinu cate 6 mii fi. m. a. pe anu pe sam'a academiei romane, déca nu altufeliu, celu pucinu, cá imprumutu fara interese, pe care natiunea se 'lu replatésca in rate mai mici si de garantia se se indure a primi onórea si lealitatea natiunei romane de suptu parintesculu seu sceptoru.

Totudeodata se pasiésca medilocindu si gratiós'a preanalta facultare atatu pentru redicarea numitulu institutu, catu si pentru licenti'a de a aduná colecte si oblegamintile voiuntarie de sup V, prin canalulu celu voru afla mai securu si mai activu, prin care se se pórte si administratiunea fondului respectivu nationalu.

III. Capitalulu incursu, catu ar' prisosi dela depin'a si permanent'a turdare a academiei comune se va folosi in concretu spre scopulu asociatiunei pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu; pentru o scóla agronomica in favórea poporului. la care se va asocié si capitalulu de 1200 si mai bine adasu cu interesele lui pana atunci, adunatu de subscrisulu, — carui dusimani ei pusesera slavila inceputelor salutarie, — si cu deosebire spre mai bun'a instarire si perpetuare a respectiveloru gimnasie in mesura egala.

VIII. Archiereii nostri voru binevoí a face cunoscuta prin beserici neaparát'a acésta necesitate, trami-tiendu binecuventare celoru, ce voru luá parte activa la opulu mantuintiei cu sacrificia si oblegatiuni, cari se ceru a fi secure.

Formulariulu pentru atari oblegaminti ar fi cam asiá :

Eu suscrisulu (ori comun'a suscrisa) me oblegu, ca pentru asigurarea salarielor profesore la academi'a de drepturi din Blasiu voi contribui in 10 ani neinteruptu cate 10 fi. v. a. pe anu si anume in 1. Ianuaru 5 fi., in 1. Iuliu 5 fi. in manile directorului academiiei séu administratiunea fondului etc., ori odata pentru totdeauna sum'a de 100 fi. m. a. in terminii cutari etc.

Totuodata dau vóia numelui directoratu (administratiunei) se póta sum'a numita intabulá primo loco pe spesele mele -- fara se fiu intrebatu, pe cas'a mea, care se afla in orasiulu N. N. sub Nr. N. N. ori pe bunulu meu su Nr. N. N. intre vecinii N. N. N. N., care se afla in satulu orasiulu N. N. N. N., si déca nu asi raspunde sum'a numita de bani in terminii defipti, se o ececuteze cu tóte spesele, interesuri si alte accesorii.

Spre intarirea acestei oblegaminti me subscriu inaintea martoriloru.

Datulu locului, diu'a, anulu.

Martori: Suscrierea particulariului ori Representantii comunei cutare.

Veneranda preotíme si intielegintia romana! Voi ati fostu fidelii aparatori ai panteonului si sacrariului natiunei romane; sacrificiale vóstre imbinate cu ale braviloru nationalisti si poporu au fostu primite in ceru; Voi ati preluptatu la victori'a infratirei conatiuniloru pe bazea dreptatii! Puneti si complementu si cununa opului vostru cu scót. in vietía a acestei intreprinderi, fora de care, trebuie se ne tememu, cá nu cumva se se complinesca predicerea din frunte a sufletului celui micu din omulu celu mare, ci dupa atatea lupte se deveniti binecuventati in seculi, cá restauratori ai poterii de vietía a romanului.

Prea meritatorulu Archipastori! Ve rogamu ferbinte in loculu presentului si alu viitoriului nostru, binevoiti a impartí binecuventarea archiereésca parintésca si la deslegarea catu mai curunda a problemei acesteia, cá, déca prin sacrificiale cele admirabile in fruntea luptatoriloru nostri pentru dreptulu politicu nationalu ne ati midlocitu intrarea in edemulu vietii, politice nationale, se ne poneti impreuna cu noi si pétr'a fundamentala la edificulu conservarii aceluasi dreptu, care nu póte fi altulu, decatu redicarea unei academii nationale de drepturi, deocamdatu pentru mai mare inlesnire, in Blasiu, si fiti securi, ca de 400 si mai bine de ani veti fi cei mai fericiti, a cararu dulce memoria se va conservá cu acea scumpatate in sinulu viitoriime, in catu imaginele Vóstre voru remané espuse de e-

semplu de imitatiune, cá cele mai pretioése ornamente ale romaniloru. Asiá se ne ajute tatalu vietii popolaroru !!!

Er' tu nobile poporu romanu! dovedesce cu fapt'a ca te sci entusiasma, cá se amutiésca secularii tei hulatori!

Gaz. Tr. Red.

Varietati.

Dupa Romanulu, diarulu polonu „Niepodleglose“ (Independint'a) publica in numerulu de la 12. Septembre urmatórea proclamatiune adresata junimii din scóle.

Catre junimea scolara.

„Iuni scolari! unu nou anu scolariu incepe, si cu elu va revení pentru voi timpulu lucrului care are se doteze inteligintia vóstra cu nóue lumina inobilindu animile vóstre. In momentul candu natiunea este in lupta cu inemiculu, se cuvine a ve aduce aminte datoriele vóstre catre patria.

„Ati suptu cu laptele maternu amórea patriei, ati luat u de sicuru cu voi din cas'a parintésca intielegerea datoriloru vóstre catre ea. Nu ve vomu repeti dar' ce v'au spusu mamele si parintii vostri.

„Iuni scolari! trebuie se intipariti aduncu in animile vóstre cuventele ce ve adresamu, caci ele nu voru fi de catu resunetulu vocii sacre a patriei, care ve privesce cá pe viitorii sei cetatiani si viitorii sei aperiatori.

„Precumu este de datoria fratiloru vostri mai mari d'a aperá patri'a cu armele in mana séu d'a deliberá despre a-facerile publice, asemene este de datoria vóstra, copii ai Poloniei, d'a studiá, d'a consacrá tóte puterile vóstre la desvoltarea inteligintiei vóstre si inobilirea animiloru vóstre.

„Soldatulu care-si vérsa sangele pe campurile de batalia si scolarulu ce studiéza indeplinescu d'o potriua dator' a loru catre patria.

„Copii ai Poloniei! aduceti-va aminte ca veti fi in viitoriu generatiunea ce va culege fruptele operii sangeranti de astadi. Aduceti-va aminte ca daca parintii si fratii vostri cadu pentru Polonia, ór'a va veni pentru a se redicá din nou, si atunci va fi rendulu vostru d'a serví patri'a si d'a-i dá radimulu braciului vostru.

„Nu veti fi in stare d'a serví bine patri'a de catu atunci candu inteligintia vóstra va fi plina de cugetari mari si animele vóstre pline de simptiminte mari. Iuni scolari! nu uitati, asemene cá tiér'a respinge departe de ea pe fiii sei de generati.

„Copii ai Poloniei! dile mai bune de catu acele pe cari le-au vediutu parintii vostri ve astépta, sunteti aprópe de momentul in care ferele voru picá de pe manele mamei patrie, aduceti-va aminte se ve aretati demni d'a serví Polonia libera. La lucru dar', copii ai Poloniei, acést'a ve este unic'a datoria, dator' a vóstra cea mai sacra catra patria!“